FRI-2K.201-HP-08

MODEL FOR INCLUSIVE COMMUNITY EDUCATION [8]

Assist. Martin Grozev
Department of Public Health,
"Angel Kanchev" Univesity of Ruse
Tel.: 0887 032 848
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-1083-7733
E-mail: mgrozev@uni-ruse.bg

Abstract: *This report presents the implementation of a training programme for self-advocate mediators, based on the Model for Inclusive Community Education (MINCE) and developed by the Bulgarian Association for People with Intellectual Disabilities (BAPID) within a European Erasmus+ project. The programme was delivered in Ruse (February – May 2026) with ten participants with mild to moderate intellectual disabilities. The results confirm MINCE as an effective and applicable model for training self-advocate mediators.*

Keywords: *Guardianship, Advocacy, Self-Advocacy, Mediator, Intellectual Disabilities.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В световен план развитието на групите по самозастъпничество започва през 60-те години на двадесети век, когато хора с интелектуални затруднения от Швеция получават институционална подкрепа в усилията си сами да създават и ръководят свои групи (Inclusion Europe, 2023-а). През 70-те години процесът на овластяване на лицата с интелектуални затруднения и групите по самозастъпничество се развиват с бързи темпове, провеждат се множество конференции, които разпространяват тези практики в глобален план. През 1974 г. в САЩ възниква движението „Хората на първо място", което през 80-те години се разпространява в национален мащаб, утвърждавайки посланието „Нищо за нас без нас" (WADDC, б.г.). Историята и развитието на самозастъпническото движение са подробно документирани в сборника „New Voices: Self-Advocacy by People With Disabilities" от Dybwad и Bersani (1996). Тези практики намират отражение и в европейски план. От 1993 г. насам Европейският парламент за хората с увреждания (EPPD) утвърждава застъпничеството като част от европейската политика (Inclusion Europe, 2023-б), а през 2000 г. Inclusion Europe създава Европейската платформа на самозастъпниците (EPSA), която обединява организации от различни страни и работи за разширяване на самозастъпническите групи в Европа (Inclusion Europe, 2023-а).

В България процесът на развитие на самозастъпничеството следва европейския модел, но с по-бавни темпове поради липса на единна национална политика. През 2015 г. от Българска асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ) е създадена Национална платформа на самозастъпниците, която поставя началото на самозастъпничеството като организирана дейност на национално ниво (БЦНП, 2016). През 2021 г. отново от БАЛИЗ е създаден Парламент на самозастъпниците (БАЛИЗ, 2021), който изготвя позиции по въпроси, засягащи хората с интелектуални затруднения, оказва влияние върху политиките в тази област (Сдружение „Паралелен свят", 2023), насърчава участието им в политиката, отстоява правото да вземат отношение по всеки въпрос, който ги засяга, и допринася за тяхното включване в демократичния процес на национално ниво (БАЛИЗ, б.г.-а). Въпреки тези постижения въпросът за структурата и съдържанието на обучителните програми, чрез които самозастъпниците придобиват своите знания и умения, остава нерешен.

Към момента в България се провеждат множество и разнообразни по съдържание и формат обучения по самозастъпничество и застъпничество, но при голяма част от тях се наблюдават

[8] Докладът е представен на 65-та Научна конференция на Русенски университет „Ангел Кънчев" и Съюз на учените – Русе в секция „Промоция на здраве" на 23.10.2026 г. с оригинално заглавие на български език: МОДЕЛ ЗА ВКЛЮЧВАЩО ОБУЧЕНИЕ В ОБЩНОСТТА.

фрагментираност, методически пропуски и несъобразеност със спецификата на целевата група. Най-близък до европейските стандарти сред тях е Моделът за включващо обучение в общността (MINCE), тъй като е изграден върху принципите на Конвенцията на Организацията на обединените нации (ООН) за правата на хората с увреждания, в частност включване в общността и участие във вземането на решения (БАЛИЗ, б.г.-б).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Моделът за включващо обучение в общността (MINCE) е проект, в рамките на който е разработена обучителна програма за самозастъпници-посредници. Програмата е създадена от БАЛИЗ, а проектът е реализиран от седем европейски неправителствени организации, работещи с и за хора с интелектуални затруднения - БАЛИЗ (България), Германски център за обучение на възрастни - Stiftung Stephansstift (Германия), Дневен център за рехабилитация на деца и младежи - Mali dom (Хърватия), Социална академия на науките - Spoleczna Akademia Nauk (Полша), Португалска национална федерация на кооперациите за социална солидарност - FENACERCI (Португалия), Словенски център за квалификация, заетост и социални грижи - CUDV (Словения) и Австрийски център за социални услуги - Lebenshilfe (Австрия). Проектът е координиран от Lebenshilfe (Австрия) и финансиран от Европейската комисия по програма Еразъм+ (БАЛИЗ, 2015-б).

Обучителната програма е насочена към хора с леки и умерени интелектуални затруднения на възраст над 16 години и има за цел да изгради в тях:

- умения за работа в група;
- умения за вземане на решения и подкрепа на други лица с интелектуални затруднения при вземане на решения;
- умения за разграничаване на лична и публична информация и спазване на конфиденциалност;
- умения за осъществяване на успешна комуникация;
- умения за активно слушане и наблюдение;
- познания за правата на хората с интелектуални затруднения - собствени и чужди;
- разбиране на ролята на „посредник‘‘ в самозастъпничеството;
- разбиране и приемане на различията между хората.

Програмата включва седем модула, всеки от които е с продължителност от два до три часа:

- Модул 1 „Същност на посредничеството‘‘ е насочен към опознаване на участниците в групата и изграждане на базови познания относно ролята, правата и отговорностите на самозастъпника-посредник;
- Модул 2 „Представяне на собствените интереси и тези на хората с тежки интелектуални затруднения‘‘ има за цел да изгради в участниците познания за човешките права и умения за работа в екип;

Фигури 1. и 2. Практическо упражнение „Моите права‘‘ към сесия „Представяне на собствените интереси и тези на хората с тежки интелектуални затруднения‘‘

- Модул 3 „Комуникация и активно слушане‘‘ е насочен към изграждане на познания за различните видове общуване и формиране на умения за активно слушане;

Фигури 3. и 4. Практическо упражнение „В чуждите обувки‘‘ към сесия „Комуникация и активно слушане‘‘

- Модул 4 „Лична и публична информация‘‘ запознава участниците с понятието „конфиденциалност‘‘ и тренира уменията им за синтез и анализ на информация;
- Модул 5 „Вземане на решения - за себе си, за другите‘‘ цели да формира в участниците разбиране и приемане на различията между хората;
- Модул 6 „Общност и участие‘‘ тренира уменията за работа в екип и вземане на решения;
- Модул 7 „Оценка‘‘ изгражда умения за задаване на въпроси, анализ на информация и разпознаване на нуждите на хората с интелектуални затруднения.

Фигури 5. и 6. Практическо упражнение „Разрешаване на казус‘‘ към сесия „Оценка‘‘

В хода на обучението се прилагат разнообразни обучителни стратегии, част от които са базирани на модела за учене чрез опит на Kolb (1984):

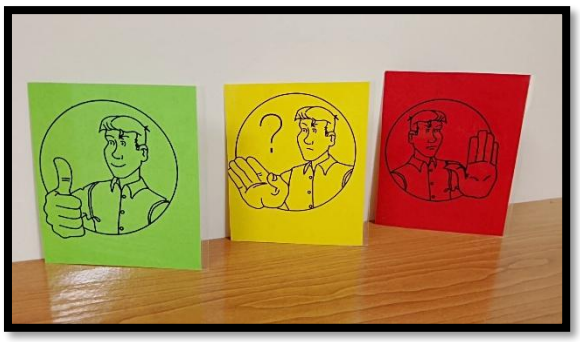
- учене от опит и осъществяване на връзка с реалния живот (Конкретно преживяване);
- саморефлексия (Наблюдение и размисъл);
- учене чрез задаване на въпроси и обсъждане на различни теми (Абстрактно мислене);
- учене чрез активно ангажиране в дейности (Активно експериментиране);

а други са директно насочени към потребностите на целевата група:

- информиране с текст в лесен за четене и разбиране формат;
- работа в група;
- развиване на ключови умения и компетенции.

В подкрепа на тези стратегии се използват два инструмента:

- помощен наръчник за самозастъпници, който включва дневник и таблица за самооценка, които подпомагат участниците да проследят собственото си развитие;
- система от карти за сигнализация, разработени в лесен за четене и разбиране формат, с които участниците изразяват своето разбиране и темпо на възприемане на информацията (БАЛИЗ, 2015-а).

Фигура 7. Карти за сигнализация

Обучителните сесии се провеждат в реална среда с малки групи, което позволява индивидуален подход към всеки участник. Групите са съставени от лица с близки потребности и възможности, което улеснява груповото взаимодействие и позволява дейностите да бъдат съобразени с общото ниво на функциониране на групата.

РЕЗУЛТАТИ

На територията на Община Русе обучението бе реализирано в базите на „Русенска асоциация за лица с интелектуални затруднения – БАЛИЗ‘‘ в периода 02.02.2026 - 15.05.2026 г. Проведени бяха 7 бр. обучителни модула, разделени на 14 бр. сесии с обща продължителност от 28 часа. В периода на обучението участие взеха 10 бр. потребители на социалната услуга на възраст между 17 и 38 години с различни по степен интелектуални затруднения, като 8 от тях успешно завършиха обучителния процес. Двама от участниците прекратиха участието си по здравословни причини, несвързани с обучителния процес.

Таблица 1. Участници в обучението

	Пол	**Години**	**Диагноза**	**Степен на интелектуално затруднение**
1.	М	17	Генерализирано разстройство на психичното развитие.	Лека
2.	М	17	Генерализирано разстройство на психичното развитие.	Умерена
3.	М	20	ДЦП	Умерена
4.	М	31	ДЦП	Лека
5.	Ж	31	Значително нарушение на поведението, изискващо грижи и лечение.	Лека
6.	Ж	31	ДЦП	Лека
7.	М	32	ДЦП – латентна квадрипареза. Аутистични черти в поведението.	Умерена
8.	М	35	Синдром на Даун	Умерена
9.	М	37	ДЦП	Умерена
10.	М	38	Синдром на Аспергер	Лека

Преминалите обучението придобиха по-голяма увереност и независимост при вземането на решения, които засягат личния им живот. Изградиха се умения за разрешаване на различни по сложност социални казуси. Резултатите кореспондират с концепцията за самоопределяне на лица с интелектуални затруднения, разработена от Wehmeyer (2007), и потвърждават, че обучението не само предава знания, но и реално развива самозастъпнически умения.

Участниците се научиха да разпознават основните нужди на хората с по-тежки интелектуални затруднения и да ги подкрепят при информираното вземане на решение, изразяването на мнение по важни за тях теми и защита на правата им. Тези резултати демонстрират на практика модела за

„подкрепено вземане на решения‘‘ на Shogren et al. (2019), който поставя фокус върху зачитането на правата и волята на хората, които се нуждаят от повече подкрепа.

Завършилите обучението подобриха комуникативните и интерактивните си способности - в тях се изградиха умения за задаване на въпроси, активно слушане, анализ на информация, разграничаване на различните видове информация (публична и лична) и спазване на конфиденциалност.

Чрез инструментите за самооценка участниците придобиха умения за саморефлексия и се научиха сами да проследяват своя напредък.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Реализираното в Община Русе обучение по модела за включващо обучение в общността (MINCE) потвърждава приложимостта и ефективността на модела при работа с лица с леки и умерени интелектуални затруднения.

Резултатите показват, че структурираният модулен подход, съчетан с адаптирани за лица с интелектуални затруднения обучителни стратегии, дава възможност на участниците да развият конкретни умения.

Фактът, че 8 от 10 участници успешно завършиха обучението, а двама отпаднаха по причини, несвързани с методиката или съдържанието, е показател за добра адаптация на обучителния материал към възможностите на целевата група.

В по-широк план проведеното обучение потвърждава, че моделът MINCE е този, който в най-голяма степен отговаря на европейските стандарти по отношение на структура и методика. Натрупаният опит може да бъде приложен и в други общности, което да спомогне за развитието на самозастъпничеството в страната.

REFERENCES

Association „Parallel world‘‘. (2023). *The voice of every person with intellectual disabilities must be heard.* Retrieved from https://www.paralelensviat.com/news_details.php?id=91 ***(Оригинално заглавие:*** *Сдружение „Паралелен свят‘‘. (2023). Гласът на всеки човек с интелектуални затруднения трябва да бъде чут).*

Bulgarian Association for People with Intellectual Disabilities (BAPID). (2015-б). *Handbook for organizations providing services to people with disabilities.* MINCE - Model for Inclusive Community Education ***(Оригинално заглавие:*** *Българска асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ). (2015-б). Наръчник за организации, доставчици на услуги за хора с увреждания. MINCE - Модел за включващо обучение в общността).*

Bulgarian Association for People with Intellectual Disabilities (BAPID). (n.d.-a). *My mandate as a Member of the Parliament of Self-advocates.* Diary in Easy to read format, Sofia: BAPID ***(Оригинално заглавие:*** *Българска асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ). (б.г.-а). Моят мандат като член на парламента на самозастъпниците. Дневник в лесен за разбиране формат. София: БАЛИЗ).*

Bulgarian Association for People with Intellectual Disabilities (BAPID). (n.d.-б). *Tips for Supported Decision-Making. Sofia: BAPID* ***(Оригинално заглавие:*** *Българска асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ). (б.г.-б). Съвети за Подкрепено вземане на решения, София: БАЛИЗ).*

Bulgarian Association for People with Intellectual Disabilities (BAPID). (2015-a). *Training programme for self-advocate mediators.* MINCE - Model for Inclusive Community Education ***(Оригинално заглавие:*** *Българска асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ). (2015-а). Обучителна програма за самозастъпници - посредници. MINCE - Модел за включващо обучение в общността).*

Bulgarian Association for People with Intellectual Disabilities (BAPID). (2021). *Parliament of self-advocates.* Retrieved from https://bapid.com/bapid/?p=1911 ***(Оригинално заглавие:*** *Българска*

асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ). (2021). Парламент на самозастъпниците).

Bulgarian Center for Not-for-Profit Law (BCNL). (2016). *National Platform of Self-advocates - the voice for change and equal rights for people with intellectual disabilities*. Retrieved from https://bcnl.org/natsionalna-platforma-na-samozastapn ***(Оригинално заглавие:*** *Български център за нестопанско право (БЦНП). (2016). Национална платформа на самозастъпниците - гласът за промяна и равни права на лица с интелектуални затруднения).*

Dybwad, G. & Bersani, H. (Eds). (1996). *New Voices: Self-Advocacy by People with Disabilities*, Cambridge, MA: Brookline Books.

Inclusion Europe. (2023-a). *European Platform of Self-advocates.* Retrieved from https://www.inclusion.eu/european-platform-of-self-advocates.

Inclusion Europe. (2023-б). *European Parliament of Persons with Disabilities / Training for Inclusion Europe members.* Retrieved from https://www.inclusion-europe.eu/european-disability-parliament-2023/.

Kolb, D. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. NJ: Prentice-Hall.

Shogren, K., Wehmeyer, M., Martinis, J. & Blanck, P. (2019). *Supported Decision-Making: Theory, Research, and Practice to Enhance Self-Determination and Quality of Life.* Cambridge: Cambridge University Press.

Washington State Developmental Disabilities Council (WADDC). (n.d.). 1960's *The Roots of the People First Movement.* Retrieved from https://www.ddc.wa.gov/ddc-history-and-visioning/1960s-the-roots-of-the-people-first-movement.

Wehmeyer, M. (2007). *Promoting Self-determination in Students with Developmental Disabilities*. New York: Guilford Press.